
A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika

kölcsönhatásai

Gál István László*

1. Bevezető gondolatok

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika egyaránt része az állam általános politikájának (úgy, mint a szociálpolitika, egészségpolitika, népességpolitika, oktatáspolitika stb.). Mindkettő mögött egy viszonylag későn kialakult, relatíve fiatal társadalomtudomány áll.

A büntetőjog-tudomány kialakulása (nem számítva az előző századokban felbukkanó, szórványosan megjelent büntetőjogot is érintő szakirodalmi munkákat) 1764-re datálható, amikor Cesare Beccaria A bűnökről és büntetésekről (Dei delitti e delle pene) című műve megjelent. Ezzel indult el útjára a büntetőjog tudomány első nagy iskolája, a klasszikus iskola. Szinte ezzel azonos időben, mindössze tizenkét év különbséggel, 1776-ban jelent meg Adam Smith A nemzetek gazdagsága című könyve, amely a klasszikus közgazdasági iskola kezdőpontjának számít. Ebben Smith többek között kifejti, hogy az állam szerepe a társadalom védelme külső támadásokkal szemben. Vagyis a gazdaságpolitika egyik feladata és funkciója a társadalom védelme. A büntetőjog (és természetesen a kriminálpolitika) feladatai és funkciói között is ez az egyik legfontosabb. Smith szerint a társadalom tagjai közötti igazságtalanságok megszüntetése is az állam feladata, valamint olyan intézmények létrehozása és kiadások finanszírozása, amelyek a társadalom többségének az érdekeit szolgálják. Ez szintén a kriminálpolitika feladata is napjainkban, hiszen abból az axiómából indulunk ki, hogy a bűnelkövetők a társadalom kisebb részét alkotják. A regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt években 200.000 alá csökkent, az ismertté vált bűnelkövetők száma pedig egy évtized óta 100.000 körül ingadozik kis szórással. Ez a lakosság egy százaléka. A társadalom védelme érdekében a kriminálpolitika is olyan intézményrendszert tart fenn (nyomozó hatóságok, ügyészség, bíróságok, büntetés-végrehajtás), amelynek a működése a társadalom többségének az érdekeit szolgálja.

A gazdaságpolitika intézményrendszere az elmúlt évszázadban alakult ki. Adam Smith még a lehető legkisebb állami beavatkozást tartotta célszerűnek. a

* Egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

Nemzetek gazdasága című könyvében (teljes címe: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). kifejti, hogy mindenki a saját önérdeke szerint cselekszik, ezek együtt a közjó eléréséhez vezetnek. Ennek viszont az a feltétele, hogy ne avatkozzunk be a gazdaságba, mert a „láthatatlan kéz” majd megoldja a problémákat. Adam Smith is utalt már azonban – ugyan érintőlegesen, az egyes jószágok árainak kapcsán – a válságok kialakulásának lehetőségére: *„Amikor szűkséget szenvedünk abban, ami nélkülözhetetlen, akkor mindent fel kell áldoznunk, ami felesleges, és aminek éppen ezért úgy esik az ára a szegénység és válság idején, mint ahogyan a virágzó jólétben emelkedik. Más a helyzet a létszükségleti javak terén. Ezeknek a valóságos ára, vagyis az érték kapható munka mennyisége a szegénység és válság idején emelkedik, s a virágzó jólét, tehát a nagy bőség idején esik; nagy bőség nélkül nincs virágzó jólét. A gabona létszükséglet, az ezüst nélkülözhető.”*¹ Smith szerint azonban ezeket a válságokat a piaci mechanizmusok automatikusan megoldják.

Mindkét politikai részterület, vagyis a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közös jellemzője továbbá, hogy a politikai célkitűzések és preferenciák hatására nem minden esetben a kriminológiai és közgazdasági szempontból optimálishoz közelítő döntések is megjelennek benne. Gazdaságilag nem racionális döntések is hozhatnak többletzavazatokat, és bizonyos büntetőjogi jogszabály változtatások, összességében a kriminálpolitika szakmailag nem feltétlenül megindokolható szigorítása is növelheti az aktuális kormányzat népszerűségét.

Mindezek mellett kijelenthetjük, hogy a gazdaság és a jogrendszer is szorosan kapcsolódik egymáshoz.

2. A gazdaságpolitika fogalma és részterületei

A gazdaságpolitika napjainkban szorosan kapcsolódik a makroökonómiához. Az állam olyan nézeteit, elhatározásait, döntéseit értjük a legáltalánosabb értelemben a gazdaságpolitika fogalma alatt, amelyeket az állam (a kormányzat) a társadalmi és politikai céljainak megvalósítása érdekében a gazdaság befolyásolására alkalmaz. A gazdaságpolitika jelentősen befolyásolja a társadalom és a gazdaság szereplőinek döntéseit, mozgásterét. „A XVIII. század és a XIX. század elejének liberális gondolkodói még azt követelték az államtól, hogy messzemenően tartózkodjék a gazdasági beavatkozásoktól. Ugyanakkor ma már az állam általában nemcsak a gazdasági folyamatok alakulását befolyásoló jogi-intézményi rendszert határozza meg (rendszerszabályozási politika), hanem ennek a folyamatnak még bizonyos változóit is (folyamatszabályozási politika). A gazdaságpolitikai beavatkozás – igaz, eltérő igénnyel és mértékben – általános jelenség.”²

A gazdaságpolitika két legfontosabb részterülete a fiskális (kölségvetési) és a monetáris politika. A fiskális politika legfontosabb eleme a központi költségvetés kiadásainak és bevételeinek a változtatásával valósítható meg. Emellett az államháztartás az elkülönített állami pénzalapokat, a társadalombiztosítást és a

¹ SMITH, Adam: *A nemzetek gazdasága*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. 241–242.

² DOBIAS, Peter: *Gazdaságpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988. 17.

helyi önkormányzatok költségvetését is tartalmazza, ezek azonban gazdaságpolitikai szempontból kisebb jelentőségűek. A költségvetés a kormányzat pénzügyi terve, amely tipikusan előre egy évre határozza meg a bevételeket és a kiadásokat. A kormányzat kiadásai a központi költségvetés által a fejlett országokban megközelítik vagy akár meg is haladják a GDP 50%-át. Az állam a legnagyobb beruházó és a legnagyobb munkaadó is.

A gazdaságpolitika feladatait többféle csoportosításban is meghatározhatjuk. A legfontosabb feladatok a következők:

1. a gazdasági stabilitás (árstabilitás, növekedés stabilitása, munkapiac stabilitása, munkanélküliségi szint alacsonyan tartása),
2. az intézményi és jogi feltételek biztosítása: ki kell építeni és működtetni kell azt az intézményrendszert, amely a társadalmi együttélés rendjét és a gazdaság zavartalan funkcionálását és növekedését biztosítja és támogatja,
3. monopóliumok és monopolista törekvések korlátozása,
4. externáliák (külső gazdasági hatások) csökkentése és az általuk okozott problémák kezelése,
5. a jövedelemkülönbségek csökkentése,
6. közjavak előállítás,
7. egyes javak előállítás.

Az államháztartás egyik legfontosabb feladata a közjavak előállítása és újratermelése, fenntartása. A közgazdaságtan a tiszta magánjavak³ mellett ismeri a közjavak kategóriáját is. Szemben a tiszta magánjavakkal (amelyeknél fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége és érvényesül a fogyasztásban a rivalizálás lehetősége) a közjavak kollektív, azaz közösségre fogyasztható javak. A fogyasztásuk mennyisége független az egyén döntésétől, mindenki ugyanakkora mennyiséget fogyaszt. Emellett nincs lehetőség a fogyasztásból történő kizárásra, és az egyes fogyasztók nem gyakorolnak befolyást egymás fogyasztására. A fő különbség tehát nem az a közjavak és a magánjavak között, hogy ki állítja elő őket (egy park például attól még nem biztos, hogy közjóság, ha városi adókból finanszírozza az önkormányzat, hiszen lehetőség van rá, hogy bekerítsék, és belépődíjat szedjenek). A közjavak lehetnek:

- a) nemzetközi (pl. a NATO),
- b) nemzeti (egy adott ország honvédelme),
- c) regionális (adott régió környezeti állapota),
- d) helyiek (egy önkormányzati fenntartású oktatási intézmény),
- e) csoportspecifikus kollektív javak (egy egyetemistákat kiszolgáló létesítmény).

A közjavakat adókból és más állami bevételekből, valamint hitelből finanszírozhatja az állam. Mivel a közjavak fogyasztásából az egyes embereket nem lehet kizárni (a honvédelmet mindenki folyamatosan „megkapja”, ha kell neki, ha nem, és nem zárható ki a honvédelem „fogyasztásából”), nagy a kísértés az úgynevezett „potyautas-magatartásra”. Mivel a társadalom tagjai a közjavak hasznosságából mindenképpen részesülnek, semmi nem indokolja, hogy a racionálisan gondolkodó fogyasztó az adott közjóság finanszírozásában részt

³ Ezeknek két megkülönböztető jellemvonása az, hogy fennáll a fogyasztásból történő kizárás lehetősége, illetve érvényesül a fogyasztásban történő rivalizálás lehetősége is.

kívánjon venni. Ha azonban senki sem fizet, a közjavakat az állam nem tudja finanszírozni. Ez viszont a közteher-viselésben való önkéntes részvételt indokolja.

A magánjavak és a közjavak mellett beszélhetünk még vegyes javakról is. Ezek átmenetet képeznek a köz- és a magánjavak között (például egy védőoltás). Az állami beavatkozás a vegyes javak előállításában és fogyasztásában is indokolt.

Léteznek végül megkülönböztetett javak is, itt az állami szerepvállalás lényege a hiányzó vagy létező egyéni preferenciák közösségi érdekek alapján történő korrekciója.⁴ Két fajtájukat különböztetjük meg.⁵

Látható tehát, hogy a gazdaság nem működik jól bizonyos mértékű állami beavatkozás nélkül. (Ezt ma már mindenki elismeri, vita a beavatkozás mértékében van.) Az állam gazdasági szerepvállalásához viszont bevételekre van szükség, amelyeket az állampolgároktól szed be, akár kényszer árán is (mint ahogy láttuk, az önkéntes fizetés nem racionális magatartás, erre nem lehet alapozni). Ahhoz, hogy a tervezett bevételeket az állam realizálni tudja, szükség van a legerősebb jogi eszköz, a gazdasági büntetőjog támogatására is.

Láthattuk, hogy a költségvetés egyik legfontosabb feladata tehát a közjavak biztosítása. Ezek közé tartozik az igazságszolgáltatás intézményrendszere is. Vagyis a gazdaságpolitika adja a fedezetét a kriminálpolitika működtetésének is. Az állam legfőbb bevételi forrásai az adók. Az adóztatás három funkciója:

- 1) fedezeti funkció: ez biztosítja az államháztartás bevételeit,
- 2) befolyásolási funkció: az adórendszer gyakran az állami-politikai preferenciák megjelenítési helye is egyben,
- 3) arányosítási funkció: az elosztási arányok megváltoztatása által az állam beavatkozik a jövedelem- és vagyoneeloszlásba is.

Az adóbevételek beszedése tehát az állam egyik legfontosabb érdeke, hiszen megfelelő mennyiségű adóbevétel nélkül a gazdaságpolitika ellehetetlenül. Ezt viszont a kriminálpolitika tudja támogatni a maga saját eszközrendszerével, hiszen a legsúlyosabb visszaélések költségvetési csalásnak minősülnek, és akár végrehajtandó szabadságvesztés is lehet a büntetésük.

3. Kriminálpolitika egykor és ma

A kriminálpolitika ma még nem tekinthető önálló tudománynak, csak egy önállósuló részterület a bűnügyi tudományokon belül. Része az állam általános politikájának, ezen belül a jogpolitikának. A már elkövetett bűncselekményekre adandó válaszstratégiák gyűjtőfogalma. A kriminálpolitika irányítja a büntető törvényhozást (például új bűncselekmények törvényi tényállásainak megalkotása, a büntetési

⁴ MADÁR – SCHEPP – SZABÓ – SEBELLÉDI-ZELLER: *Pénzügyek alapjai*. UNIÓ Kiadó, Budapest, 2002. 522.

⁵ Ezek a meritorikus és a demeritorikus javak. A meritorikus javak esetében az állam pozitív diszkriminációt alkalmaz, a vonatkozó egyéni preferenciák esetében is lehetővé vagy kötelezővé teheti a fogyasztást (az előbbire egy múzeum, az utóbbira az általános iskolai oktatás a példa). A demeritorikus javak esetében az állam az esetlegesen létező (gyenge vagy erős) egyéni preferenciák ellenére él a negatív megkülönböztetés eszközével, és jelentősen megrághatja vagy meg is tilthatja az adott jószág fogyasztását (az előbbire a cigaretta, az utóbbira a heroin hozható fel példaként).

tételek felemelése vagy csökkentése stb.), de csak mérsékelt szerepe van a jogalkalmazásban.

A kriminálpolitika fogalmának a meghatározásával több hazai szerző is foglalkozott. A múlt század nyolcvanas éveiben Földvári József monográfiája talán a legfontosabb monográfia ezek közül, de napjainkból feltétlenül meg kell említeni Farkas Ákos, Borbíró Andrea és Ligeti Katalin a témával kapcsolatos munkáit.

Földvári József álláspontja szerint, míg a XIX. század a büntetőjog dogmatikájának az évszázada volt, addig a XX. század a kriminálpolitikai gondolkodás időszaka. Az érdeklődés megváltozásának a hátterében négy jelenség áll. Először a bűnözés helyzetének alakulása kapcsán megjegyzi, hogy minőségi és mennyiségi negatív változás (rosszabbodás) következett be. A második ok annak a meggyőződésnek a kialakulása, hogy a bűnözés befolyásolható jelenség. Fel kell tárnai az okait, és a lehetőségekhez mérten meg kell előzni. A harmadik tényező a természettudományos ismeretek gyarapodása, amelyeket a kriminológia és a kriminalisztika is folyamatosan átvesz. Végül Földvári szerint a negyedik ok a világméretű kodifikációs hullám kibontakozása, amelynek eredményeként minden állam egyre hatékonyabb büntető törvénykönyvet akart készíteni a XIX. század második felében.⁶ Földvári József definíciója szerint a kriminálpolitika tudománya azoknak az ismereteknek a rendszere, amelyek alapján szervezheti az államhatalom a bűnözés elleni küzdelmet, meghatározván e küzdelem eszközeit, ezen eszközök alkalmazásának feltételeit és módjait, összhangban az állam általános politikai célkitűzéseivel.⁷

Ligeti Katalin a kriminálpolitika fogalmának a meghatározásakor a következőket írja: „A kriminálpolitika fogalmának számos külföldi és hazai meghatározása ismert. A tudományos meghatározások gazdag tárából – a fogalom és az általa jelölt tudományterület történeti fejlődésének szempontjait is figyelembe véve – néhány szerzőt meg kell említeni. Így Franz v. Liszt, a közvetítő iskola kiemelkedő alakja, a bűnözés okait és a büntetés hatásait vizsgáló tudományos kutatás alapelveit magába foglaló diszciplínának tekintette a kriminálpolitikát, amely megszabja – a büntetés és ahhoz hasonló jogintézmények igénybevételével – a bűnözéssel szembeni állami fellépést (Liszt 1905/I). Liszt megközelítésében a kriminálpolitika még nem vált el élesen a kriminológiától; a két tudományág szétválása és önállósulása csak az 1940-es években indult meg. A kriminológia és kriminálpolitika szétválásának folyamata a kriminológia kutatási területének és kutatási módszerének körvonalazódásával függ össze. Az 1950-es évektől kezdődően a növekvő bűnözésből fakadó társadalmi szükséglet és az időközben felhalmozódott ismeretanyag kölcsönhatásának eredményeként a kriminológia elfoglalta önálló helyét a tudományágak között. Ezzel egy időben nyilvánvalóvá vált, hogy az addig kriminológia címszó alatt összefoglalt kutatások alapvetően kettős természetűek voltak: egyrészt a bűnözést, mint társadalmi jelenséget és a bűnelkövetést, mint egyedi jelenséget empirikusan vizsgálták, másrészt e vizsgálatok alapján értékelték a büntető igazságszolgáltatási rendszer működését, azzal kapcsolatban célokat, feladatokat fogalmaztak meg. Az 1960-as évekre általánosan elfogadottá vált, hogy

⁶ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 11–13.

⁷ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 18.

a kriminológia empirikus, ontológiai tudomány, azaz a meglévő jelenségeket kutatja. Ezzel szemben a kriminológiai felismerésekből levont következtetések a kriminálpolitika mint önálló axiológiai tudomány körébe tartoznak. A két tudományterület kettéválását tükrözi Jescheck (1996) megközelítése, aki szerint a kriminálpolitika arról szól, hogy hogyan alakítható ki a büntetőjog a legcélszerűbben annak érdekében, hogy eleget tudjon tenni fő feladatának, a társadalom védelmének. Ezt a gondolatot továbbfejlesztve Zipf (1973) a büntető-igazságszolgáltatási rendszerre vonatkozó elképzelések kialakítását és megvalósítását érti kriminálpolitika alatt.⁸

A társadalom érdekeinek védelme, a társadalmi együttélés biztosítása az államhatalom feladata. E feladat teljesítésének semmiképpen sem elhanyagolható eszközei viszont a büntetőjog területéhez tartoznak. Ezen eszközök alkalmazásának feltételei és módja büntetőjogilag meghatározott. A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során.⁹ A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje.¹⁰

Hazánkban a rendszerváltás óta a liberális (enyhítő) és a konzervatív (szigorító) kriminálpolitika váltja egymást időről időre. Magyarország negyedik büntető törvénykönyve a konzervatív kriminálpolitikai alapelveket és gondolkodást tükrözi vissza. Számos jogtalan és néhány jogos kritika ellenére a 2012. évi C. törvényt, amelyet még néhány évig „új Btk.” néven fogunk emlegetni, jómagam egy kifejezetten jól sikerült jogszabálynak tartom. Rögtön hozzá kell tennem azonban, hogy nem tudok teljesen elfogulatlanul nyilatkozni, hiszen 2010-2012 között tagja voltam annak a négyfős szakértői testületnek¹¹, amely a törvény megalkotásában segítette Miskolczi Barna és kollégái munkáját a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban.

Az új Btk. kifejezetten mértéktartó jogszabály, amelynek megalkotásakor a hatékonyság, következetesség, egyszerűség, korszerűség négyes követelményének kellett érvényesülnie a minisztérium által kiadott koncepcionális kiindulópontok¹²

⁸ http://www.tettprogram.hu/uploads/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf 59-60. (2018. június 1.)

⁹ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32–33.

¹⁰ FARKAS Ákos: *A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. In: *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára*. Magyar kriminológiai Társaság, Budapest, 1998. 81.

¹¹ A kodifikációt segítő külső (valamelyik hazai jogi karhoz is kötődő) szakértők a következők voltak 2010-2012 között: Békés Ádám (PPKE), Geller Balázs (ELTE), Kóhalmi László (PTE) és Gál István László (PTE).

¹² A rendelkezésünkre bocsátott munkaanyag részletesen a következőket írta erről: „A hatékonyság alapvető társadalmi elvárás, ami jogpolitikai célként kerülhet megfogalmazásra, mint az új Btk. legfontosabb tulajdonsága.

A következetesség és az egyszerűség részben a kiszámíthatóságot, részben pedig a könnyebb alkalmazhatóságot célozza, e tekintetben tehát fontos szakmai kritérium, s egyben a hatékonyság legfontosabb garanciája.

A korszerűség – felfogásunk szerint – semmiképp sem az értékállóság ellenpontja. A Btk. azon rendelkezéseit, melyek az idő próbáját kiállták, nem célunk módosítani. Sok rendelkezés azonban már

című munkaanyag szerint. A konzervatív kriminálpolitikai¹³ koncepció alapján a jogalkotó abból indult ki, hogy lehetőleg vagy szigorúbb, vagy ugyanolyan szigorú legyen az egyes részleteiben az új Btk. is, mint a korábbi. Ezt persze minden apró részletrendelkezés esetében nem lehetett teljes mértékben betartani, de összegzésében véve legalább az elmondható, hogy nem lett enyhébb a korábbi törvénynél. Bár rögtön tegyük is hozzá: a jelenlegi kormány által a hatalomra kerülésük előtt, még ellenzékben tervezett szigorítások jó részét már a korábbi kormányok beiktatták az előző Btk.-ba 2008-2010 között.

Sokak szerint sikerült megalkotnunk a 28 tagállamú Európai Unió legszigorúbb büntető kódexét. Ezzel persze lehet vitatkozni, de a Sanghaji Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézete 2014-2015-ben lefordította az új magyar Btk.-t mandarin nyelvre, és könyv formájában 2015 őszén publikálni is fogja Sanghajban. Kínában tehát sok szempontból követendő mintaként tekintenek az új kódexünkre, mint amely egy demokratikus, de mégis kellőképpen szigorú törvény.

A szigorítások egyik oka a 2008-tól kibontakozó, és Magyarországot az átlagnál erősebben sújtó gazdasági válság volt. Ilyen szituációkban a kormányon lévő politikai erők – politikai hovatartozástól függetlenül – a büntetőjog szigorításával (is) szoktak reagálni. A szakma képviselői pedig teszik a dolgukat, és megalkotják majd alkalmazzák a hatályba lépett szigorúbb büntetőjogi rendelkezéseket. Álláspontom szerint a büntetőjog csak nagyon korlátozott mértékben képes a gazdasági válság tüneteinek a kezelésére – ha képes rá egyáltalán.¹⁴ Mondom ezt annak ellenére, hogy közel 150 év óta mutatnak ki összefüggéseket a kutatók a gazdasági válságok és a bűnözés alakulása között.¹⁵

nincs összhangban a XXI. század elvárásaival, és nincs tekintettel hazánk Európai uniós tagságára. A hatályos törvényben előfordul, hogy a Btk.-beli rendelkezés uniós joggal való összehangolása nem megfelelő módon ment végbe, ami üres tényállásokat eredményezett; másutt pedig a szükséges dereguláció maradt el.

Prioritás a szankciórendszer, azon belül pedig az egyes tényállásokhoz kapcsolódó büntetési tételek újragondolása által a Btk. elmúlt évekbeli módosításai miatt megbomlott belső koherenciájának a visszaállítása. E feladat megoldása a jelenlegi Btk.-val szemben gyakran – okkal – hangoztatott következetességi deficit kiküszöbölését idézhetné elő.

Az 1978. évi IV. törvény sorozatos módosításai a különös részi tényállásoknak még az adott kormány jogpolitikai szándékát sem mindig tükröző túlbujánzásához vezettek. Ennek következtében egyre több tényállás került egymással az általános-különös viszonyába, sok esetben a különös tényállás szankciói enyhébbek az általánosénál. A Btk. egyszerűsítését a BKFO egy határozott és jelentős profiltisztítással tervezi elérni.” (Koncepcionális kiindulópontok, munkaanyag, KIM, 2012. 1.)

¹³ A kriminálpolitika feladata többek között azoknak a szempontoknak a kidolgozása, amely szempontok érvényesítendők a büntetőjogi jogszabályok alkalmazása során. (FÖLDEVÁRI József: *Kriminálpolitika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 32–33.*) A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához, a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus tevékenység, amelynek eszközrendszerét nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem a társadalom civilizációs szintje. (FARKAS Ákos: *A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás hatékonysága.* In: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára (szerk.): *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára.* Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998. 81.)

¹⁴ Lásd GÁL István László: *Gazdasági büntetőjog, gazdasági bűnözés és a jelenlegi gazdasági válság.* PTE ÁJK Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012. 159

¹⁵ Az 1880-as években a híres francia büntetőjogász és kriminológus, Lacassagne is vizsgálta a gazdasági tényezők és a bűnözés alakulása közötti kapcsolatot. Azt vélte felfedezni, hogy a búzaárak változása szinte teljesen együtt mozog vagyon elleni bűncselekmények számának változásával, és

Az új Btk. általános értékelésekor szeretném megemlíteni azt is, hogy több olyan jogintézményt magtartott illetve átemelt az új jogszabály a korábbi törvényből, amelyekről korábban komoly szakmai viták folytak. Egyet emelnék csak ki a bevezetőben: a materiális bűncselekmény fogalom egyik eleme, a szovjet büntetőjogból az 1950. II. törvénnyel a magyar büntetőjogba behozott társadalomra veszélyesség megmaradt a hatályos büntetőjogunkban is. Ami eddig is jól működött a gyakorlatban, azt nem vettük ki a törvényből csak azért, mert mára már diszkreditálta magát az a korszak, amelyben született. Erdősy Emil, a pécsi Büntetőjogi Tanszék egykori híres professzorának a szavait is figyelembe vettük tehát a kodifikáció során: „Minden elmélet annyit ér, amennyit a gyakorlatban lehet belőle hasznosítani.”

4. A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika lehetséges kapcsolódási pontjai

A kriminálpolitika főként a jogalkotás területén érvényesül. A jogalkalmazásban (legalábbis az alkotmányos jogállamban) csak a törvényhozói akaratként büntető jogszabályba foglalt kriminálpolitika érvényesülhet, vagyis direkt módon nem lehet irányítani a bíróságokat. A bírói hatalom ugyanis független, önálló hatalmi ág, a bírák csak a törvényeknek vannak alárendelve.¹⁶ Éppen emiatt nem említjük külön területként a büntető igazságszolgáltatási politikán belül az ítéletkiszabási (büntető ítélezési) politikát.

A gazdaságpolitika is inkább gyakorlati tevékenység, mintsem tudomány, bár alkalmazott közgazdaságtanként komoly elméleti háttere van. Fogalmát úgy határozhatjuk meg, hogy az állam aktív beavatkozása a gazdaságba, olyan tudatos, koherens és célirányos akciók összessége, amelyek a termelést, a fogyasztást, a cserét és a tőkeképzést érintik. A gazdaságpolitika fő összetevői a következők:

- a célok kitzúzése: például a növekedés, a teljes foglalkoztatás, a folyó fizetési mérleg egyensúlya, az egyenlőtlenségek csökkentése, az árstabilitás, a tartós (és fenntartható) fejlődés biztosítása;

kimutathatók a gazdasági válságok hatásai is. (A. LACASSAGNE: *Marche de la criminalité en France 1825-80* (Revue Scientifique, 1881.) Az USA 1890-es években lezajlott gazdasági válsága idején a bűnügyi statisztika szintén jelzett. „A válság kezdetekor az újságok a korrupció óriási megnövekedéséről számoltak be. 1895. január 1-jén a Chicago Daily Tribune egy cikkében azt állította, hogy 1894-ben volt a legnagyobb számú sikkasztás 1878 óta, ami egyébként szintén súlyos válságév volt.” (AKERLOF, George A. – SHILLER, Robert J.: *Animal Spirits*. Corvina Kiadó, Budapest, 2011. 91.) Egy német kutatás szerint, amelyet Exner végzett az első világháború után (EXNER, F.: *Krieg und Kriminalität Kriminalistische Abhandlungen* Heft 1. Leipzig 1926.), a következő összefüggést mutatta ki: a munkanélüliek számának minden egymillió fővel történő emelkedése átlagosan várhatóan tízezerrel növeli meg a lopás miatt elítéltek számát. 1882-1914 között a rozs és a kenyérárak szinte teljesen együtt mozogtak az ismertté vált lopások számával Németországban, Eduard Joachim kutatásai (JOACHIM, Eduard: *Konjunktur und Kriminalität* Offenburg, 1933. 19.) szerint.

¹⁶ FINSZTER Géza: *Kriminálpolitika tegnap és ma. Rendészeti Szemle*, 2006/12. 77.)

- a célhierarchia kialakítása: bizonyos célok összeegyeztethetetlenek, így fel kell állítani egy prioritási sorrendet;
- a célok közötti kapcsolatok elemzése: a gazdaságpolitika figyelembe veszi azokat a kapcsolatokat, amelyeket a közgazdászok mutattak ki az egyes célváltozók között;
- az eszközök kiválasztása: a gazdaságpolitika feltételezi a célok elérését biztosító eszközök alkalmazását (monetáris vagy fiskális eszköztár stb.).¹⁷

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közötti viszony a gazdasági bűnözés elleni küzdelem területén úgy jellemezhető, hogy inkább a kriminálpolitikának kell a gazdaságpolitika szempontjaira figyelemmel lennie, mintsem fordítva. A rosszul megválasztott kriminálpolitika nem feltétlenül segíti a gazdaság fejlődését, a gazdaságpolitika és a büntetőpolitika szempontjait gondosan össze kell hangolni. A kriminálpolitika természetesen a gazdaságpolitikai szempontokon kívül egyéb tényezőket is kénytelen figyelembe venni, de a gazdasági bűncselekmények kapcsán érvényesülő kriminálpolitikának messzemenően figyelembe kell vennie a közép- és hosszú távú gazdasági célkitűzéseket. A büntetőjognak ugyan viszonylagos állandóságot kell mutatnia, a gazdasági bűncselekmények szabályozása viszont gyakran változik, átalakulóban lévő gazdasági viszonyok között ez érthető is. Nem célszerű súlyos büntetéseket kilátásba helyezni, de alapvető szempont a büntetőjog ultima ratio szerepének következetes biztosítása a gazdaságban. Erre még akkor is törekedni kell, ha ma még azzal szembesülünk, hogy a gazdasági élet szereplői kételkednek a gazdasági büntetőjog hatékonyságában – sokszor nem alaptalanul. „Annak ellenére, hogy az alapvető gazdasági érdekek védelmére vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseket a hagyományos értelemben felfogott büntetőjog részének lehet tekinteni, a modern kapitalizmus büntetőjog-tudománya felismerte azt a tényt, hogy a gazdasági tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban nem érvényesülnek maradéktalanul a büntetőpolitika elvei. Töréseket mutattak ki mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás büntetőpolitikájának érvényesülésében a gazdasági tevékenységgel összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban. A fehérgalléros bűnözők kriminológiai kategóriájának kialakításához éppen az a felismerés vezetett, hogy létezik a bűnelkövetőknek egy olyan csoportja, amellyel szemben a büntetőpolitika általános célkitűzései nem jutnak érvényre.”¹⁸ Ugyanezen következtetésre jut Kereszty Béla is: „A gazdasági bűncselekmények elszaporodása — szinte biztosra vehetően — nem súlyosabb büntetések alkalmazását teszi szükségessé, hanem inkább figyelmeztetést jelen a gazdaságpolitika számára. A büntetőjogi kényszer ugyanis csak a mindennapi gyakorlattól eltérő, a kivétel szintjén megjelenő magatartásokkal szemben alkalmazható hatékonyan. A büntetőjogi szankció generális és preventív hatását csak társadalmi egyetértés mellett érheti el, ha pedig elvileg mindenki „bűnöző”, az elítéltet nem társadalmi megvetés, hanem társadalmi együttérzés övezi. Ha tehát a gazdaság területén a mindennapi gyakorlattal szentesített tevékenységet

¹⁷ *Közgazdasági és Társadalomtudományi Kisenciklopédia*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2005. 165-166.

¹⁸ WIENER A. Imre: *Gazdasági bűncselekmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 42.

bűncselekménynek lehet minősíteni, akkor vagy a büntetőjogi szabályokban, vagy — mivel a büntetőjogi tényállások csak a kereteket adják — a kereteket kitöltő gazdaságigazgatási szabályokban van a hiba. Gondoljunk csak az elmúlt évek szokványos vám- és devizabűncselekményeire és azok elkövetőire! A „bűncselekmények” elszaporodása tehát a gazdaság területén nem feltétlenül vonja maga után annak az általános elvnek az érvényesítését, amely szerint ilyenkor a büntetőjogi szigor fokozása szükséges. Ha valahol indokolt, akkor éppen a gazdasági büntetőjog területén kell ragaszkodnunk az „ultima ratio” elvének következetes betartásához. Igen helyesen jutott Wiener A. Imre még az elmúlt évtized gazdasági bűncselekményeinek elemzése során arra a megállapításra, hogy a „gazdasági bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás (gazdasági büntetőjog) és ennek alkalmazása közvetlen kapcsolatban van az állam mindenkori gazdaságpolitikájával és ezt kifejező gazdaságigazgatási szabályokkal.” A sajátos kodifikációs technikából következik tehát a büntető jogtudománynak az a feladata, hogy a kerettényállások alkotását a büntetőjogi alapelvek — nullum crimen sine lege és a bűnösség elve — szempontjából állandóan figyelemmel kísérje és bírálja. A gazdasági bűnözésnek, mint társadalmi jelenségnek alapvető vonásait azok a társadalmi-gazdasági körülmények formálják, amelyek között a bűnözés kialakul. Ennek következtében a gazdasági bűnözés leírása ezért is jelent sajátos feladatot a kriminológia számára, mert itt nem egyszerűen a bűnelkövetés különféle megjelenési formáit kell kutatni, hanem a változó jogi rendelkezésekre is tekintettel kell lenni.¹⁹

A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika közös jellemzője, hogy mindkettő szoros kapcsolatban áll a szociálpolitikával. A legjobb kriminálpolitika a jó szociálpolitika, azaz a bűnözés ellen elsősorban nem büntetőjogi eszközökkel lehet eredményesen küzdeni. A bűnözés társadalmi jelenség, a visszaszorítása tehát elsősorban társadalmi jellegű eszközökkel történhet hatékonyan. Ugyanakkor a gazdaságpolitika is elválaszthatatlan a szociálpolitikától, mivel minden gazdaságpolitika társadalmi következményekkel jár. Megfordítva ezt az állítást, a szociálpolitikai intézkedéseknek is szinte mindig vannak gazdasági következményei. A jó szociálpolitika és a sikeres gazdaságpolitika tehát együttesen hozzájárulhat a bűnözés csökkenéséhez, ezáltal képes fokozni a kriminálpolitika hatékonyságát.

5. Záró gondolatok: van-e a büntetőjognak (így a kriminálpolitikának) létjogosultsága a gazdaságban?

A gazdasági jogban a büntetőjog eszközrendszere természetesen csak ultima ratio, végső eszköz szerepet tölthet be, sőt azt is kijelenthetjük, hogy a gazdasági jogban a büntetőjogi szankciók nagymértékben hatástalanok.²⁰ A gazdasági jog egyébként

¹⁹ KERESZTY Béla: *Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és pénzmosás*. 139–140.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/6849/1/juridpol_048_137-150.pdf (2018. május 30.)

²⁰ VISEGRÁDY Antal: *A jog hatékonysága*. UNIÓ Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Budapest, 1997. 68–69.

jellegét tekintve játékszabály-jog, ezért változnak olyan gyakran a tilalmakat reprezentáló gazdasági büntetőjogi szabályok is.

Van-e létjogosultsága a büntetőjognak a gazdaságban? Meggyőződésem, hogy van. Annak ellenére vallom ezt, hogy el tudok képzelni egy jól működő gazdaságot büntetőjogi beavatkozás nélkül is. Véleményem szerint a közigazgatási jogi, az adójogi és egyéb büntetőjogon kívüli pénzbeli szankciók alkalmasak lehetnek a gazdaság védelmére, ha a következő két feltétel teljesül:

- konszolidált viszonyok közötti, magas erkölcsi nivójú üzleti kultúra és
- a kilátásba helyezett pénzbeli szankciók felső határának olyan meghatározása, hogy az többszöröse legyen az elkövető által elért vagy elérni kívánt illegális profitnak.

Ilyen körülmények között nem lenne szükség gazdasági büntetőjogra. Hazánkban azonban ma még egyik feltétel sem teljesül, és reálisan csak a második megváltoztatásával számolhatunk a közeli jövőben. A gazdasági büntetőjogra tehát szükség van, és szükség is lesz beláthatatlanul hosszú időtávban.

A gazdasági büntetőjog magatartásszabályozó eszköz. Alkalmas a gazdasági szereplők cselekvéseinek bizonyos, a társadalom által elvárt irányba terelésére. Ezt a szerepét azonban csak akkor tudja betölteni, ha a többség vagy önkéntes jogkövetéssel betartja az előírt szabályokat, vagy a szankciótól való félelem miatt nem lépik át a jogalanyok a büntetőjog által kijelölt korlátokat. A gazdasági büntetőjog azonban elveszíti a magatartásszabályozó szerepét, ha a többség nem tartja ezeket be (például rendszeresen adócsalást követnek el), és a hébe-hóba lebukó elkövetők szinte jogosan érezhetik áldozatnak magukat. Szinte alig tehetünk szemrehányást nekik, amikor megkérdezzük: miért pont én kerültem büntetőeljárás alá abból az ezerből vagy tízezerből, aki szintén ugyanezt csinálja? Sokat ronthat a helyzeten, ha az állampolgárok azt látják, hogy a vezető politikusok és a gazdasági elit tagjai (az ún. opinion leader-ök) szintén nem tartják magukra nézve kötelezőnek a gazdasági büntetőjogi szabályokat. Ebben az esetben a gazdasági büntetőjog már nem mint magatartásszabályozó, hanem sokkal inkább mint bizonytalansági tényező, mint egy a gazdasági kockázaton kívüli, további kockázat jelenik meg a piaci szereplők fejében. Ez veszélyes folyamat, hiszen az eredetileg jó célt szolgáló szabályokat kétélű karddá változtatja. Ha túl sok a mellékhatás, az egy idő után megkérdőjelezi a gyógyyszer használatának a létjogosultságát.
